

7 POEMES DE *LA PAROLE EN ARCHIPEL* DE RENÉ CHAR

(Traducció i nota introductòria per Carles Mulet Grimalt)

“Un poeta ha de deixar traces
del seu passatge, no proves”

RENÉ CHAR

La primavera de 2007 vàrem fer un viatge a la provença. Durant l'estada ens vam allotjar en una *maison d'hôtes* a L'isle-sur-la-Sorgue, la població on va nèixer i va morir René Char (1907-1988). Fins aleshores, aquest poeta havia estat per a mi com aquelles, ben poques, ciutats que exerceixen sobre tu una atracció estranya només pel seu nom, o pels ressons confusos que t'evoquen. La parella que ens hostatjava, d'una edat potser una mica més gran que la nostra, va resultar, a més d'amable, veritablement culta i interessada per la literatura. Vaig comentar amb el marit el meu estrany interès per Char i ell me'n va parlar de l'obra i em va fer conèixer sumàriament alguns materials crítics i, especialment, l'acuradíssima edició de l'obra completa publicada a *La Pléyade*.

Aquell tast va ser l'impuls decisiu perquè, només tornar a casa, m'aboqués a la lectura de l'antologia *Commune présence* (1964), cosa que em donaria una visió sintètica de la poesia de René Char. Aquest acostament inicial aniria eixamplant-se amb l'accés a altres textos charians d'edició tradicional, com els *Chants de La Balandrane*, o digitals. Ben aviat, aquest procés de lectura em va suscitar, de manera sistemàtica i paral·lela, el repte de traslladar al català alguns dels poemes llegits que resultaven suficientment accessibles al meu coneixement del francès i/o m'havien copsat especialment. Les primeres versions dels poemes resultants d'aquesta tasca de traducció eren publicats sistemàticament al meu bloc literari (nausicanova.blogspot.com).

La immersió de René Char al camp de la literatura es va produir a partir de l'impacte que li va provocar *Capitale de la douleur* (1926) de Paul Éluard i la publicació del seu primer poemari –*Cloches sur le coeur*, que destruiria poc després– s'esdevindria dos anys més tard. El 1929

es trasllada a París, on s'introduirà dins el cercle surrealista de la mà d'André Breton, René Crevel i Laouis Aragon; l'any següent esdevindrà un del signants del *2n Manifest Surrealista* i, en la mateixa línia de cooperació creativa, publicarà el poemari col·lectiu *Ralentir travaux* (1930) conjuntament amb Breton i Éluard.

En els anys següents a *Le marteau sans maître* (1934), Char s'allunyaria progressivament de l'estètica surrealista, un abandonament que ja és ben palès a *Dehors la nuit est gouvernée* (1938). L'esclat de la II Guerra Mundial suposa un tombant decisiu en la vida de René Char que combatrà, de bell principi, al front de l'Alsàcia enquadrat a dins del regiment d'artilleria, per unir-se, en ser desmobilitzat el 1940, a la resistència francesa on prendrà el pseudònim de capità Alexandre. L'experiència trasbalsadora d'aquella lluita clandestina és veurà reflectida als poemaris *Seuls demeurent* (1945) i *Feuillets d'Hypnos* (1946), dedicat a Albert Camús. El 1948, la publicació de *Fureur et mystère* va arreplegar el conjunt de la seva producció entre 1938 i 1947.

L'evolució político-social de la França de post-guerra abocarà Char –home d'una independència intel·lectual tan radical com el seu compromís humà i social– en un profund i persistent pessimisme. El 1955 el poeta fa la coneixença del filòsof Martin Heidegger amb qui relligarà un sòlida amistat, que també va ser fecunda pel que fa a la influència del filòsof sobre una obra poètica densa i reflexiva, que hom ha catalogat sovint com a ben propera a l'hermetisme, amb un important eix existencialista, ètic; aquesta vena “assagística” la podem veure reflectida de forma ben rellevant a *Recherche de la base et du sommet*, un conjunt calidoscòpic –fet per homenatjar tota la gent que valora i/o que l'ha influenciat– on reuneix poemes, aforismes i altres textos, publicat aquell mateix 1955 i on podem copsar de fet també la seua relació privilegiada amb el món de la pintura.

En les darreres dècades de seva vida, René Char mantindrà tant la seva irreductible condició de solitari –independent i heterodox– com el seu compromís cívic i social, com podem veure en la seva adhesió al moviment contra el desplegament de míssils nuclears al *plateau Albion*. Hi assistim també al cim de la seva obra poètica, amb la publicació de successives plaquets (*Les matinaux*, *La Bibliothèque est en feu*, *Lettera amorosa*, *La parole en archipel...*). El 1964 veu la llum *Commune présence*, l'antologia essencial on Char recull poemes significatius de 13 poemaris anteriors reagrupats, sense atènyer a cap ordre cronològic sinó a subtils afinitats temàtiques, seguida d'altres poemaris tan rellevants com *La Nuit talismantique qui brillait dans son cercle* (1972), *Aromat chasseurs* (1975) o *Chants de la Balandrene* (1971), així com l'edició d'un monogràfic crític sobre la seva obra als prestigiosos *Cahiers de l'Herne*

(1975), però sobretot la publicació de les *Oeuvres Complètes* dins la Bibliothèque de La Pleyade –de fet, es tracta del primer autor que s’hi va incloure encara en vida. La seva activitat creativa es va mantenir fins a la seva mort, el 19 de febrer de 1988, amb obres com *Fenêtres dormantes et porte sur le toit* (1979), *Les Voisinages de Van Gogh* (1985) i *Éloge d’une soupçonnée*, el mateix any de la seva mort.

Enèrgic i tendre, subtil i transparent –com hom ha dit : atent al moviment còsmic i al cant dels grills -, la singularitat personal de René Char és reflecteix en la seva obra creativa, assentada sobre una mena d’aliança de contraris : a l’ensens hermètica i il·luminadora, empeltada de natura –la terra, els rierols, els animals, els arbres... i compromesa amb la denúncia/alliberament de la deshumanització, vehiculada amb un llenguatge precís, cisellat, i tanmateix carregat de polivalència, prenyat de carnalitat, sensitiu però a la vegada formulat des d’l’estranyament, obert a l’inesperat... La poesia de Char s’allunya del vers i es transvasa cap a l’ampla llera de la prosa poètica, tot i conservant la trama del ritme, adopta un estil que cerca la brevetat i el gruix, la fulguració i la plurivalència dels aforismes, l’apòstrof, la profecia, l’oracle..., mitjançant un discurs que, des de la cruïlla de la vida i la mort vol, s’aboca –ens aboca- a l’espiral del desig. Albert Camus, el 1959, ho sintetitzava així:

...La nouveauté de Char est éclatante, en effet. Il est sans doute passé par le surréalisme, mais il s’y est prêté plutôt que donné, le temps d’apercevoir que son pas était mieux assuré quand il marchait seul [...] L’homme et l’artiste, qui marchent du même pas, se sont trempés hier dans la lutte contre le totalitarisme hitlérien, aujourd’hui dans la dénonciation des nihilismes contraires et complices qui déchirent notre monde [...] Poète de la révolte et de la liberté, il n’a jamais accepté la complaisance, ni confondu, selon son expression, la révolte avec l’humeur [...] Sans l’avoir voulu, et seulement pour n’avoir rien refusé de son temps, Char fait plus alors que nous exprimer : il est aussi le poète de nos lendemains. Il rassemble, quoique solitaire, et à l’admiration qu’il suscite se mêle cette grande chaleur fraternelle où les hommes portent leurs meilleurs fruits. Soyons-en sûrs, c’est à des œuvres comme celle-ci que nous pourrions désormais demander recours et clairvoyance.

Els set poemes que versionem a continuació, estan extrets del poemari *La parole en archipel*, que va ser editat per primera vegada a Gallimard el 1962 i que recull els següents grups de poemes, escrits entre 1952 i 1960: *Lettera amorosa*, *La Paroi et la prairie*, *Poèmes des deux années*, *La Bibliothèque est en feu et autres poèmes...*, *Au-dessus du vent* i *Quitter*.

René Char (1907-1988)

Eros suspès

La nit havia cobert la meitat del seu transcurs. L'amàs dels cels anava en aquest segon a cabre sencer dins el meu esguard. Et vaig veure, primera i única, divina femella en les esferes trasbalsades. Vaig esquinçar la teva vesta d'infinit, et vaig dur nua al meu sol. L'humus mòbil de la terra fou pertot.

Volem, diuen les teves serventes, en l'espai cruel, - al cant de la meva trompeta roja.

Éros suspendu

La nuit avait couvert la moitié de son parcours. L'amas des cieux allait à cette second tenir en entier dans mon regard. Je te vis, la première et la seule, divine femelle dans les sphères bouleversées. Je déchirai ta robe d'infini, te ramenai nue sur mon sol. L'humus mobile de la terre fut partout.

Nous volons, disent tes serventes, dans l'espace cruel, - au chant d'ema trompette rouge.

La vianant de Sceaux

Blens, a parer de la mirada,
Desig simple de paraula;
Ah! Fimbra, senyoriu del coll

Amb la sobirana boca,
Amb l'alimara encesa
Al davall del front dominant.

M'agradaria saber mentir-vos
Com el tió menteix a les cendres,
Blens, que voleu sense sentir-me
Sobre el teatre d'un instant.

La passant de Sceaux

*Mèches, au dire du regard,
Désir simple de parole;
Ah! Jongle, seigneurie du cou*

*Avec la souveraine bouche,
Avec le bûcher allumé
Au-dessus du front dominant.*

*J'aimerais savoir vous mentir
Comme le tison ment aux cendres,
Mèches, qui volez sans m'entendre
Sur le théâtre d'un instant*

El pas de Lyon

Vindré pel pont més distant de Bellecour per deixar-te l'ocasió d'arribar la primera. M'aconduiràs a la finestra on els teus ulls viatgen, d'on els teus favors s'enfonsen quan la teva llibertat bescanvia la seva llum amb la dels meteors, la teva romanent i la seva perdent-se. Amb els meus somnis, amb la meva guerra, amb el meu bes, davall la morera ressuscitada, en el respir de les filatures, m'esforçaré per isolar la vostra conquesta d'un saber anterior, altre que el meu. Que l'avenir t'emmena amb cobejadors diferents, jo hi cediré, però per l'única obra mestra!

Flama que excedeix al seu destí, que tantost em disminueix com em completa, tu emergeixes de sobte a prop de mi, dofina, salamandra, i jo no us sóc res.

La passe de Lyon

Je viendrai par le pont le plus distant de Bellecour, afin de vous laisser de loisir d'arriver la première. Vous me conduirez à la fenêtre où vos yeux voyagent, d'où vos faveurs plongent quand votre liberté échange sa lumière avec celle des météores, la vôtre demeurant et la leur se perdant. Avec mes songes, avec ma guerre, avec mon baiser, sous le mûrier ressuscité, dans le répit des filatures, je m'efforcerai d'isoler votre conquête d'un savoir antérieur, autre que le mien. Que l'avenir vous entraîne avec des convoiteurs, j'y céderai, mais pour le seul chef-d'œuvre!

Flamme a l'excès de son destin, qui tantôt m'amoindrit et tantôt me complète, vous émergez à l'instant près de moi, dauphine, salamandre, et je ne vous suis rien.

Report de la marea

¿Terra i cel han renunciat als seus eixarms estacionals, als seus parloteigs subtils? Ni aquest ni aquella tenen encara, sembla, projectes per a ells, benaurança per a nosaltres.

Una branca es desperta a les paraules daurades de la llanterna, una branca dins l'aigua fada, un branquilló sense avenir. L'esguard se n'abraona, viatja. Després, de nou, tot llangueix, pacient, es balanceja i sofreix. L'acant simula la mort. Però, aquesta vegada, no farem camí ensem.

Benamada, rere la meva porta?

Rapport de marée

Terre et ciel ont-ils renoncé à leurs féeries saisonnières, à leurs palabres subtiles? Se sont-ils soumis? Pas plus celle-ci que celui-la n ont encore, il semble, d eprojets pour eux, de bonheur pour nous.

Une branche s eveille aux paroles dorées de la lampe, une branche dans une eau fade, un rameau sans avenir. Le regard s en saisit, voyage. Puis, de nouveau, tout languit, patiente, se balance et souffre. L hacanthe simule la mort. Mais, cette fois, nous ne ferons pas route ensemble.

Bien-aimée, derrière ma porte?

La doble trena

Empall dels Vosges

Bellesa, la meva ben plantada, per viarany tan sòrdids
En l'etapa de les llanternes i el coratge clos,
Que jo em glaci i que tu siguis la meva dona de desembre.
La meva vida futura, és el teu rostre quan dorms.

1939

Sobre el palmell de Dabo

Ves besada meva, deixa el fràgil jóc,
S'ha trobat el teu amor, un bedoll te'l lliura.
La resina de l'estiu i la neu de l'hivern
Han fet guàrdia.

Estiu de 1953

La double tresse

Chome des Vosges

*Beauté, ma toute-droite, par des routes si ladres,
A l'étape des lampes et du courage clos,
Que je me glace et que tu sois ma femme de décembre,
Ma vie future, c'est ton visage quand tu dors*

1939

Sur la paume de Dabo

*Va mon baiser, quitte le frêle gîte,
Ton amour est trouvé, un bouleau te le tend.
La résine d'été et la neige⁴ d'hiver
Ont pris garde*

Été 1953

La ruta pels senders

Els senders, els clivells que allarguen invisiblement la ruta, són l'únic camí nostre, per a nosaltres que parlem per viure, que dormim, sense esbaltir-nos, sobre el costat.

La route par les sentiers

Les sentiers, les entailles qui longent invisiblement la route, sont notre unique route, à nous qui parlons pour vivre, qui dormons, sans nous engourdir, sur le côté.

Declarar el seu nom

Jo tenia deu anys. La Sorgue m'engalzava. El sol cantava les hores damunt el quadrant serè de les aigües. La descurança i el dolor havien fermat el gall de penell damunt la teulada de les cases i ensems se suportaven. Però quina roda dins el cor de l'infant a l'aguait voltava més fort, voltava més de pressa que la del molí en el seu incendi blanc?

Déclarer son nom

J'avais dix ans. La Sorgue m'enchâssait. Le soleil chatait les heures sur le sage cadran des eaux. L'insouciance et la douleur avait scellé le coq de fer sur le toit des maisons et se supportaient ensemble. Mais quelle roue dans le coeur de l'enfant aux aguets tournait plus fort, tournait plus vite que celle du moulin dans son incendie blanc?